

Thematic Map of Moral Education Studies Indexed in Web of Science 2000_2018

Faramarz Soheili¹

Ali Akbar Khasseh²

Mostafa rostami^{3*}

Mohammad Javad Zarean⁴

 1. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Kermanshah, Iran.
Email: f_soheili@pnu.ac.ir

 2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Gilan, Someh Sara, Iran.
Email: Khasseh@pnu.ac.ir

 3. M.A. Scientometrics, (Knowledge and Information Science), The Academic Institute for Ethics and Education, Qom, Iran.
(Corresponding Author)

 4. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran.
Email: mjzarean@gmail.com

Email: Mostafarostami.mostafa@gmail.com

Abstract

Date of Reception:
13/07/2022

Date of Acceptation:
13/12/2022

Purpose: The purpose of the present research is to investigate and identify semantic relationships, map the development of knowledge, and create a network of thematic documents produced in the field of moral education indexed in the Web of Science database between 2000 and 2018.

Methodology: It is an applied-descriptive research method that was carried out using scientometric techniques and the method of vocabulary co-occurrence analysis and network analysis. The keywords of the articles were used as research data. It will be the statistical population of the research was collected from the Web of Science database and by using the keyword "moral education" in the advanced search strategy with the command code `TI=moral education** NOT**TS=morality education**NOT TI=ethics education`, which includes 991 articles. was that the word "moral education" is used in the title. The data was cleaned, normalized, standardized, and structured in the next step. To extract keywords from Bibexcel software, to edit data and draw a strategic diagram from Excel software, to create a matrix from Ravar PreMap software, to draw a tree diagram from SPSS 22 software, to calculate centrality, correlation matrix and draw a multi-dimensional scaling map from the software UCINET 6 and VOSviewer software was used to illustrate the maps.

Findings: This research has shown that out of a total of 1982 words identified during the study period in the field of moral education, 1213 words were used jointly or exclusively in the documents found. The keyword "university education" has the highest frequency with 55 repetitions. The words "education" and "values" had the highest co-occurrence with a frequency of 5. After these two words, "students' ideology", "education** moral development", "university education** moral development" and "university education** humanization" have the highest co-occurrences

*Faramarz Soheili*¹

*Ali Akbar Khasseh*²

Mostafa rostami^{3*}

*Mohammad Javad
Zarean*⁴

Date of Reception:
13/07/2022

Date of Acceptation:
13/12/2022

of 5, 4, 3, and 3 respectively. Are. The results of the cluster analysis showed that the field of moral education consists of 10 clusters: "Care and Justice", "Business Ethics", "School and Children's Maturity", "Behavior of Minors in Kindergarten", "Sex Education", and "Ethical Education". - Medicine", "Challenges of Physical Education", "Citizenship Education and Training", "Social Values" and "Human Virtues-Mythology" with the highest concentration related to cluster 2 "Business Ethics" and the highest concentration related to Cluster 5 "Education" It has been sexual. The drawing of the strategic diagram showed that cluster 5 "sex education" is located in dimension 1 due to its high density and internal connection, which are very well developed. Cluster 3 "school and children's maturity" and cluster 8 "citizenship education" are located in dimension 2 of the strategic diagram, they are not central, but they have the possibility of development. Also, cluster 1 "care and justice", cluster 2 "business ethics", cluster 4 "behavior of minors in kindergarten", cluster 6 "moral-medical education", cluster 7 "challenges of physical education" and cluster 9 "social values" Next, there are 3 strategic charts that are emerging.

Conclusion: In this research, the field of moral education was investigated using the methods of synonym analysis and social network analysis using articles indexed in the web-science database between 2000 and 2018. The results of the cluster analysis showed that the researches in the field of moral education in the desired period are from 10 clusters, which are "care and justice", "business ethics", "school and children's maturity", "behavior of minors in kindergarten", "Sex education", "Medical Ethics Education", "Challenges of Physical Education", "Citizenship Education", "Social Values" and "Human Characteristics-Mythology" were formed. Drawing the steering diagram based on the relationships between the words that make up the clusters revealed other hidden angles of it. In recent years, the field of moral education has focused on the topics that are applied in educational courses, but still, responsible organizations do not invest in this type of issue, which is consistent with past research. Therefore, the field of moral education emphasizes citizenship education in the education system for society to benefit from moral judgment and stability of human values and virtues. Therefore, based on the results of this research, experts in this field should pay attention to all the needs of the members of society and human society.

Keywords: moral education, content analysis, co-occurrence of words, strategic diagram, scientometrics.

ترسیم نقشه موضوعی مقالات حوزه تربیت اخلاقی نمایه‌شده در پایگاه وب آو ساینس طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸

فرامرز سهیلی^۱

۱. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، کرمانشاه، ایران.

Email: f_soheili@pnu.ac.ir

علی اکبر خاصه^۲

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، گیلان، صومعه‌سرا، ایران.

Email: Khasseh@pnu.ac.ir

مصطفی رستمی^{۳*}

۳. کارشناس ارشد علم‌سنجی (علم اطلاعات و دانش‌شناسی)، مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

ایران. (نویسنده مسئول)

محمدجواد زارعان^۴

۴. استادیار گروه علوم تربیتی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم، ایران.

Email: mjzarean@gmail.com

Email: Mostafarostami.mostafa@gmail.com

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر تحلیل موضوعی و مصورسازی مقالات حوزه تربیت اخلاقی در پایگاه وب آو ساینس است.

روش‌شناسی: روش پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل هم‌رخدادی واژگان و فن تحلیل شبکه‌ای، به بررسی و شناسایی روابط معنایی میان کلیدواژگان حوزه تربیت اخلاقی در بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۸ در پایگاه وب آو ساینس پرداخته است. ۹۹۱ مدرک از پایگاه مورد بررسی استخراج و با استفاده از نرم‌افزارهای بایب‌اکسل، اکسل، اس.پی.اس.اس.۲۲، راورپریمپ، یوسی.آی.نت، نت دراو و ووس-ویور مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: این پژوهش نشان داده است که واژه «آموزش عالی» پرتکرارترین واژه به لحاظ فراوانی و واژه‌های «آموزش و پرورش» و «ارزش‌ها» دارای بیشترین هم‌رخدادی هستند. یافته‌های حاصل از تحلیل خوشه‌ای نشان داد، حوزه تربیت اخلاقی دارای ۱۰ خوشه موضوعی شامل «مراقبت و عدالت»، «اخلاق کسب و کار»، «مدرسه و بلوغ کودکان»، «رفتار خردسالان در مهد کودک»، «تربیت جنسی»، «آموزش اخلاقی-پزشکی»، «چالش‌های تربیت بدنی»، «آموزش و تربیت شهروندی»، «ارزش‌های اجتماعی» و «فضائل انسانی-اسطوره‌سازی» است که بیشترین مرکزیت مربوط به خوشه ۸ «آموزش و تربیت شهروندی» و بیشترین تراکم مربوط به خوشه ۵ «تربیت جنسی» بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد حوزه تربیت اخلاقی به‌طور کلی روی «فضاوت اخلاقی»، «تربیت جسمانی»، «ارزش‌های اجتماعی» و «فضائل انسانی» تأکید دارد که برای اعتلای این مفاهیم از سطوح مختلف آموزشی استفاده می‌کند.

واژگان کلیدی: تربیت اخلاقی، تحلیل محتوا، هم‌رخدادی واژگان، نمودار راهبردی، علم‌سنجی.

صفحه ۱۸۸-۱۶۹

دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۲

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۲

مقدمه و بیان مسئله

جامعه انسانی از ابتدای خلقت به صورت ضمنی همیشه در خصوص مسائل تربیتی و اینکه در هر کجا و چگونه باید رفتار کند، ذهنی دغدغه‌مند داشته است. امروزه و به موازات پیچیده‌تر شدن روابط بشری در زندگی اجتماعی و گسترده‌تر شدن مسائل مختلف انسانی بسیاری از اندیشمندان و متخصصان به فکر ارتباط‌گیری جامعه مورد نظر با کاربران خود هستند و از آن به‌عنوان نظریه تربیت اخلاقی یاد می‌شود. این نوع تربیت نیازمند آموزش رفتار هیجانی، اجتماعی و عقلانی است. تربیت اخلاقی از مهم‌ترین وظایف تعلیم و تربیت است که هر جامعه‌ای برای برخورداری از افراد با فضیلت (Bleazby, 2019؛ رهنما، ۱۳۸۸، ص ۲۹) می‌تواند داشته باشد. این نوع آموزش ابتدا توسط فیلسوفانی چون ارسطو و کنفوسیوس برای ساخت آرمان‌شهر و تربیت نسل‌های آینده (Althof & Berkowitz, 2006) مطرح شد. پروتق شدن رفاة اجتماعی و نیز دسترسی بیشتر جوامع انسانی به فرهنگ‌ها و معاشرت‌های بومی در جهان معاصر باعث شده است هم‌زمان با کنار هم قرارگرفتن هنجارهای فرهنگی، بعضی از جوامع هنجارهای قومی و ملی خود را از دست بدهند و یا حصارهای بین خود و غیرخودی ایجاد کنند (Chan, 2019; Murti et al., 2020). از طرفی نیز، کمبود منابع مالی و بودجه‌ای (Koç & Fidan, 2020) باعث شده است آموزش همگانی به‌طور مستقل جواب‌گوی بخش مهمی از روابط انسانی نباشد.

همچنین آموزش عالی به دلیل تمرکز بر بهره‌مندی از آموخته‌ها (دریافت پاداش) بیشتر بر دانش تخصصی و آشنایی با بازار کار تأکید دارد، به‌طوری که بیشتر نظری (حتی در علوم پایه) برگزار می‌شود. از طرفی کوتاه‌بودن این بخش از آموزش باعث شده است، بهره‌مندی از تجارب حرفه‌ای و انسانی نتواند فرصتی برای بهره‌مندی از تربیت اخلاقی (عباسی و همکاران، ۱۳۹۸) به‌صورت سقراطی (دیالکتیکی^۱) را به وجود بیاورد. در واقع آموختن مهارت‌ها و ارزش‌های اخلاقی (تقی‌پور ظهیر، ۱۳۸۸، ص ۱۰۰) همانند دو خط موازی هستند که هرگز همدیگر را قطع نخواهند کرد. امروزه به مدد فناوری‌های نوظهور و جهانی‌شدن (Koç & Fidan, 2020)، جوامع بیش از پیش به یکدیگر نزدیک شده، به‌طوری که خرده‌فرهنگ‌ها در حال ادغام‌شدن هستند؛ لذا هرچه به پیچیدگی جوامع انسانی افزوده می‌شود، هنجارهای مختلفی در آن ایجاد می‌شود. بنابراین بسیاری از جوامع انسانی به‌شدت نیازمند به‌کارگیری آموزش تربیت اخلاقی بوده که هم برای جامعه میزبان و هم میهمان حائز اهمیت است؛ چراکه هر یک از خرده‌فرهنگ‌ها به تناسب زمینه آموزشی، فرهنگی و دانشی خود دارای فضایل اخلاقی مختلفی هستند.

راجرز (Rogers, 1961) معتقد است رفتار فرد، برحسب درک و برداشت فرد از خود و اطرافیان (همتی و طالقانی، ۱۳۸۶، ص ۳۱؛ باقری، ۱۳۷۷، ص ۲۷۸) شکل می‌گیرد. به عبارتی دانش زیستی (محل رشد عاطفی و اجتماعی) و بلوغ فرهنگی (شناخت از خود) فرد است که هنجارهای اخلاقی او را می‌سازد.

تربیت اخلاقی به شدت به دنبال ارزشمندکردن وجود انسانی و ارج‌گذاری انسان فردی به انسان فردی دیگر به لحاظ رفتاری و روان‌شناختی است تا بتواند نظام ارزش را شکل دهد (خلیفه، ۱۳۷۸، ص ۷۵). لیندزی^۲ معتقد است، ارزش، مفهومی است که نشان‌دهنده مجموعه‌ای از گرایش‌ها و معیارها نزد افراد (ملکی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳) در موقعیت‌های مختلف است که شامل هویت، عزت نفس، همدلی، عدالت و تفاوت‌های بین فردی (آتش‌پور و کاظمی، ۱۳۹۰، ص ۲۱) است. این ارزش‌ها در مفهوم اجتماعی (فرهنگ و تمدنی‌شدن رفتار) باید با رویکرد مدارس

1 . Dialectic

2 . Lindsay

دموکراتیک آموزش^۱ (فرمیتهی فراهانی، ۱۳۸۹، ص ۱۵۵) و در تمام جامعه نهادینه شود.

در دهه‌های اخیر، جهان به بیشترین سطح دانش‌آموخته دانشگاهی دست پیدا کرده، اما به لحاظ روابط اجتماعی و عاطفی قشر تحصیل کرده به شدت دچار سطحی‌نگری در روابط اجتماعی و سوء ارتباط اجتماعی شده است، چون مراکز و مسئولان آموزشی نتوانسته‌اند در محیط ارتباطی نقش‌های اجتماعی و عاطفی را فعال و هدفمند (فتحی و اجارگاه و واحدچوکده، ۱۳۸۸، ص ۱۷۹) اجرا کنند؛ زیرا هرچه دانش بشری رشد و توسعه پیدا می‌کند، به همان میزان فرصت اندیشیدن به ابعاد انسانی دانش را در جامعه علمی کاهش می‌دهد. به عبارتی در سطوح بالای آموزشی معلمان و استادان به جز دانش تخصصی امکان بسط و گسترش مسائل دیگر را ندارند. این معضل به شدت جوامع رو به توسعه (Dempster, 2020) و در حال صنعتی شدن را تحت شعاع قرار داده است. به طوری که بسیاری از رهبران این جوامع به این نتیجه رسیده‌اند که اگر از مفهوم تربیت اخلاقی در دوره‌های آموزشی غفلت کنند در آینده، توسعه یافتگی را بدون رفتارهای اجتماعی و عدم شهروندی (عدالت، احترام و امنیت و بهداشت روانی) تجربه خواهند کرد. لذا تلاش دارند در کنار رشد و توسعه صنعتی هم‌زمان رشد و توسعه در روابط اجتماعی و بین فردی را الگوسازی و آموزش‌های لازم را به قشر هدف آموزش دهند.

با توجه به اینکه آموزش و تربیت نسل آینده یک جامعه آزاد از زمان کودکی تا پایان تحصیلات دانشگاهی به‌عنوان یک وظیفه حکمرانی در بسیاری از کشورها وجود دارد. آموزش مفاهیمی مثل عدالت، احترام، سلامت روان، امنیت، حقوق انسانی و غیره در جوامعی که به سمت شهروند اجتماعی در حرکت هستند، بسیار ضروری است. کشور ایران هم با توجه به تحولاتی که در ساختار اجتماعی خود تجربه کرده در حال گذر از یک جامعه سنتی شهری شده و پذیرش شهروند اجتماعی با نگاه بین‌المللی و جهانی شدن^۲ (هون‌تان، ۱۳۸۶، ص ۷)، در سطوح عالی تصمیم‌گیری نیازمند ترسیم نقشه جامع و اصلاح ساختار آموزش با اولویت تربیت اخلاقی متناسب با زیست‌بوم جامعه خود است. بنابراین در این پژوهش تلاش می‌شود با استفاده از روش تحلیل محتوا و فنون علم‌سنجی، نظریه‌های علمی که توسط اندیشمندان این حوزه بیان شده را مورد واکاوی قرار دهد و با استفاده از نمودار راهبردی میزان توسعه‌یافتگی و بلوغ دانش در این حوزه نمایان شود و نشان دهد جوامع انسانی اخلاق‌مدار به چه نوع آموزشی و به‌کارگیری چه روش‌هایی نیاز دارد.

پرسش‌های پژوهش

با توجه به مطالب فوق و در راستای اهداف پژوهش که همان ترسیم ساختار فکری حوزه تربیت اخلاقی است، در این پژوهش با استفاده از تحلیل هم‌رخدادی واژگان به پرسش‌های زیر پاسخ داده خواهد شد:

۱. توزیع فراوانی و هم‌رخدادی واژگان در حوزه تربیت اخلاقی چگونه است؟
۲. نتایج مربوط به تحلیل خوشه‌ای هم‌واژگانی منجر به شکل‌گیری چه خوشه‌هایی و با چه موضوع‌هایی در حوزه تربیت اخلاقی شده است؟
۳. نقشه حاصل از به‌کارگیری روش مقیاس‌بندی چندبعدی در تحلیل هم‌واژگانی حوزه تربیت اخلاقی چگونه است؟
۴. هر یک از خوشه‌های حاصل از تحلیل هم‌واژگانی در پژوهش‌های تربیت اخلاقی از نظر میزان بلوغ و توسعه‌یافتگی در چه وضعیتی قرار دارند؟

1 . Democratic School Approach

2 . Internationalization & Universalization

چارچوب نظری

تحلیل محتوا به‌عنوان یکی از روش‌های تحلیل گفتمان تلاش دارد، با حذف زوائد ساختاری جمله و همسان‌سازی واژگان در یک معنا، بتواند مفاهیم بیشتری را از اسناد ساختاریافته علمی استخراج کند. دانش علم‌سنجی با استفاده از روش‌های اندازه‌گیری آماری و تحلیل‌های کمی به رصد حوزه‌های دانشی و سنجش پژوهانه‌های علمی بر اساس تأثیرگذاری، فرایندهای استنادی (خاصه و همکاران، ۱۳۹۵) و ارتباط‌های شبکه‌ای می‌پردازد. این تحلیل‌ها باعث هم‌افزایی و مدیریت پژوهانه‌های علمی و شایسته‌سالاری بر اساس اثربخشی نیروی دانشی خواهد بود.

یکی از فنون علم‌سنجی تحلیل واژگانی است. این تحلیل یکی از روش‌های پرکاربرد در این حوزه است که با استفاده از بسامد مفاهیم و اصطلاحات علمی (ایران‌منش و همکاران، ۱۴۰۰)، شاکله‌های موضوعی و مفهومی یک حوزه پژوهشی (مانند تربیت اخلاقی) را خوشه‌بندی می‌کند. خوشه‌های ایجادشده بر اساس میزان مرکزیت درونی و بیرونی می‌توانند مباحث علمی را گسترش یا حذف کنند. یافته‌های این نوع تحلیل‌ها برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بخش‌های مدیریتی را در راستای اثربخشی تولیدات علمی یاری کرده تا بتوانند مسئله‌های علمی را رصد و مدیریت کنند.

پیشینه پژوهش

مرور پیشینه‌ها نشان داد، حوزه تربیت اخلاقی با دو روش تحلیل محتوا و روش پژوهش توسط پژوهشگران مورد بررسی قرار گرفته است که در ادامه به چند عنوان داخلی و خارجی اشاره می‌شود:

حسینی و وجدانی (۱۳۹۶) در پژوهش "محتوای کیفی کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی" به بررسی الگوی نظری تربیت اخلاقی و استخراج آن از کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاسی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد، "مطالعات اجتماعی" برنامه درسی است که مفاهیم اخلاقی را در کنار دیگر اهداف برنامه‌ای دوره ابتدایی قرار داده است. نتایج پژوهش نشان داد مضامین اخلاقی به‌صورت مدل هدف‌گذاری شده و هر می‌است که در کنار بحث‌های گروهی، بحث درباره موقعیت اخلاقی فرضی، الگوپردازی، روش توضیحی و روش ایفای نقش در آن بسیار پررنگ است.

فرهنگی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان "ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های عرفانی: تحلیل هم‌واژگانی" بیان می‌کنند که با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی می‌توان ساختار دانش را در یک حوزه پژوهشی شناسایی و خوشه‌های موضوعی زیرمجموعه آن را بیان کرد. آنها در این پژوهش با استفاده از فنون تحلیل شبکه و دیدارسازی علم، به بررسی ساختار دانش در ۱۹۳۱ مقاله چاپ‌شده در حوزه عرفان، که در پایگاه استنادی جهان اسلام نمایه شده بود، پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد، حوزه عرفان از یازده خوشه مجزا تشکیل شده است که در آن، عرفان نظری از دیدگاه ابن عربی علاوه بر داشتن توسعه، دارای بیشترین مرکزیت بوده است.

چان (Chan, 2019) در پژوهش «آموزش تربیت اخلاقی در مهد کودک‌های هنگ‌کنگ: تجزیه و تحلیل راهنمای برنامه درسی پیش‌دبستانی» با استفاده از تجزیه و تحلیل متن ۶ سند آموزش پیش‌دبستانی مربوط به سال‌های ۱۹۸۴، ۱۹۹۳، ۱۹۹۶، ۲۰۰۶ و ۲۰۱۷ به بررسی عدم رشد اخلاقی و سلامت روانی نوجوانان هنگ‌کنگ پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد اسناد تهیه‌شده به دلیل نادیده‌گرفتن تأثیر هنجارهای فرهنگی در رشد اخلاقی ناکارآمد بوده‌اند؛ بنابراین توصیه می‌کند سند آموزش تربیت اخلاقی پیش‌دبستانی باید مجموعه‌ای از ارزش‌هایی باشد که با رشدشناختی، شخصیت، رفتار فردی، رفتار اجتماعی، هنجارهای فرهنگی و ملی کودکان هنگ‌کنگ ارتباط دارد، تنظیم

و در اختیار مراجع آموزشی، دانشگاهیان و کارگران آموزشی^۱ قرار داده شود.

جولیا (Julia et al., 2020a) در بخش دوم مطالعه کتاب‌سنجی حوزه تربیت اخلاقی بین سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۲۰ با هدف سیاست‌گذاری و هدایت پژوهش‌های آینده حوزه تربیت اخلاقی با استفاده از اصطلاحات عنوان و چکیده مقاله‌ها و تجزیه و تحلیل مطالعات تربیت اخلاقی منتشر شده در پایگاه اسکوپوس^۲ و با استفاده از نقشه‌برداری منظم و ساختاریافته ذهن نشان دادند که بسیاری از کشورها در نگارش مقاله‌ها مشارکت داشتند که بیشترین مشارکت مربوطه به آمریکاست. اما در این حوزه همکاری علمی به‌ندرت اتفاق می‌افتد. یافته‌ها نشان داد پرکاربردترین واژه در این حوزه "تربیت اخلاقی" است. در عنوان‌ها هم پرکاربردترین واژه "تربیت اخلاقی" است. نتایج پژوهش نشان داد که پژوهش روی "مدل آموزش" در حال شکل‌گیری است که همکاری‌های علمی در این حوزه می‌تواند یک فرصت بسیار مهم باشد.

اوگوزا و اتوو (Ugwuzor & Out, 2020) در پژوهش «تأثیر دوره‌های اخلاق کسب و کار بر درک دانشجویان از مسئولیت اجتماعی شرکت و آموزش اخلاق به بررسی میزان تأثیر برنامه درسی آموزش اخلاق کسب و کار» بر ۷۱۸ نفر از دانشجویان دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های مدیریت بازرگانی و علوم تربیتی که تعدادی واحد درسی را گذرانده و تعدادی شرکت نکرده بودند با استفاده از پرسشنامه‌ای که شامل مباحث کلی "اهمیت اخلاق و مسئولیت اجتماعی" اجرا و با نمره‌گذاری لیکرت پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد آموزش اخلاق کسب و کار تأثیر قابل توجهی بر آگاهی دانشجویان از رابطه اخلاق و کسب و کار دارد که باعث می‌شود، دانشجویان آموزش دیده نسبت به مسئولیت اجتماعی خود در شرکت‌ها دقت نظر بیشتری داشته باشند؛ بنابراین پیشنهاد می‌کند که برای از بین بردن فساد در بخش کسب و کار جامعه باید دوره‌های اخلاق کسب و کار در برنامه درسی عمومی دانشگاه‌ها تجویز شود.

بررسی پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های انجام شده در حوزه تربیت با استفاده روش تحلیل متن که یکی از روش‌های تحلیل محتواست انجام شده است. با این حال در پیشینه‌ها به خاص این حوزه با استفاده از فنون علم‌سنجی مورد ارزیابی قرار نگرفته است. بنابراین با توجه به اثربخشی تربیت اخلاقی در قشر دانش‌آموخته، پژوهش حاضر تلاش دارد تا با استفاده از روش تحلیل هم‌واژگانی و تحلیل شبکه میزان رشدیافتگی این حوزه را با استفاده از برون‌دادهای علمی ارزیابی کند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی-توصیفی بوده و با استفاده از روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان و تحلیل شبکه، که خود از فنون علم‌سنجی است، انجام شده است. برای تحلیل هم‌رخدادی واژگان از کلیدواژگان مقالات برای تحلیل استفاده می‌شود. جامعه آماری پژوهش از پایگاه وب آو ساینس^۳ و بین سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸ و در تاریخ ۷ خرداد ۱۳۹۸ استخراج شده است. برای اینکه بتوانیم در پایگاه وب آو ساینس فقط مقالاتی را که در عنوان آنها واژه moral education وجود دارد را شناسایی کنیم، در زمان جستجو از روش جستجوی پیشرفته استفاده و کد دستوری $TI=ethics\ education\ **NOT\ **TS=morality\ education\ **NOT\ **TI=moral\ education$ ، در فیلد

- 1 . Education workers
- 2 . Scopus
- 3 . web of science(wos)

آن نوشته شد. این نوع جستجو، ۹۹۱ عنوان مقاله‌ای را شناسایی کرد که در عنوان آنها فقط واژه "moral education" وجود داشت که برای مرحله بعدی فرایند یکپارچه‌سازی داده‌ها انجام شد. برای انجام پژوهش کلیدواژه نویسنده (تگ DE) به همراه کلیدواژه پلاس^۱ (تگ ID) تمامی مقاله‌ها استخراج شد. به طوری که کلیدواژه نویسندگان شامل ۱۸۲۱ واژه و کلیدواژه پلاس ۸۵۷ واژه به دست آمد. این داده‌ها برای تحلیل در برنامه اکسل با هم ادغام شدند که در مجموع ۲۶۸۷ کلیدواژه حاصل شد. در مرحله دوم، برای پاک‌سازی داده‌ها^۲ کلیدواژه‌های مشترک بین نویسنده و پلاس به همراه واژگانی که به تنهایی در حوزه تربیت اخلاقی هیچ‌گونه مفهومی نداشتند از چرخه تحلیل کنار گذاشته شد. در ادامه برای کاهش خطاهای احتمالی نتایج تحلیل کلیدواژه‌ها به لحاظ نوشتاری یکسان‌سازی شدند، به عبارتی واژگان که به صورت جمع یا مفرد نوشته شده بودند به یک شکل واحد تبدیل شدند. همچنین از میان واژگان ترکیبی که به صورت پیشوند، یا پسوند حضور داشتند، واژه‌ای که به لحاظ مفهومی و نگارشی مناسب بود، انتخاب شد. همچنین در ادامه یکسان‌سازی واژگان، واژه‌های Moral education، Ethics، Moral education، Ethics Education، Moral، و Morality به دلیل کلی بودن مفاهیم در این پژوهش کنار گذاشته شدند. در پایان و بعد از اجرای مراحل فوق تعداد ۱۹۸۲ مفهوم برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش شناسایی شدند. مرحله آماده‌سازی داده‌ها، بیشترین انرژی و وقت را در این پژوهش به خود اختصاص داد. برای تحلیل اولیه داده‌ها از نرم‌افزار اکسل، برای شمارش فراوانی واژگان از نرم‌افزار بایب‌اکسل^۳، برای ساخت ماتریس هم‌رخدادی واژگان از نرم‌افزار بایب‌اکسل، برای مصورسازی از نرم‌افزار ووس-ویور^۴، برای ساخت ماتریس مربع فراوانی از نرم‌افزار بایب‌اکسل و راورپریمپ^۵، برای ساخت ماتریس همبستگی و نمودار مقیاس‌بندی چندبعدی از نرم‌افزار یو.سی.آی.نت^۶، برای ترسیم نمودار خوشه‌ای از نرم‌افزار اس.بی.اس.اس.۲۲^۷، برای نام‌گذاری خوشه‌ها از متخصصان موضوعی حوزه تربیت اخلاقی و نیز برای بخش گرافیکی گرافیکی نقشه‌ها از نرم‌افزار پینت^۸ استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش اول پژوهش. توزیع فراوانی و هم‌رخدادی واژگان در حوزه تربیت اخلاقی چگونه است؟

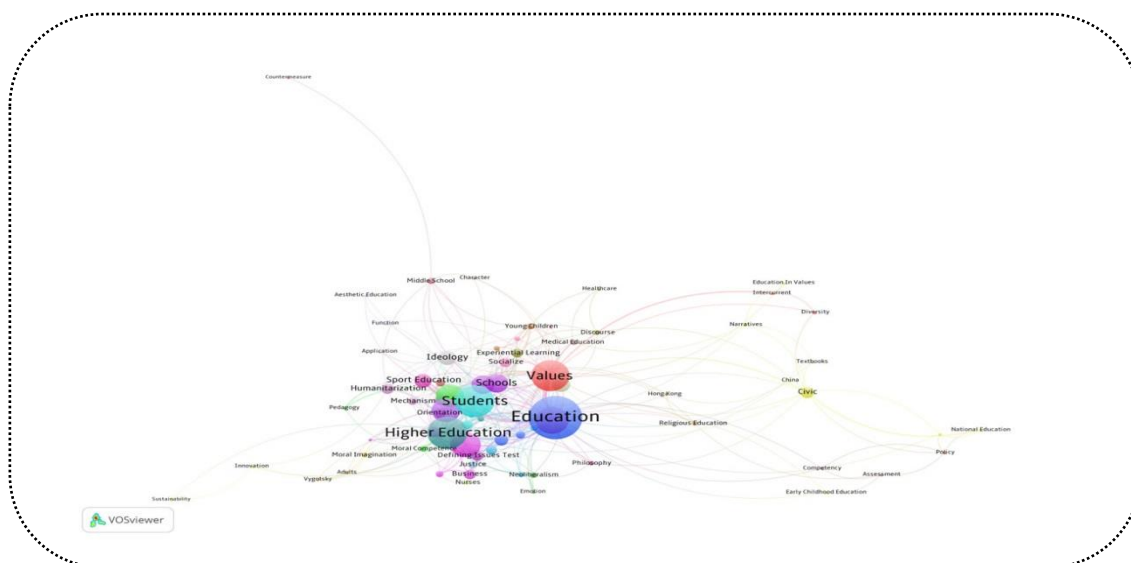
با استفاده از نرم‌افزار بایب‌اکسل فراوانی و هم‌رخدادی واژگان به کاررفته در حوزه تربیت اخلاقی شناسایی شد. از مجموع ۱۹۸۲ واژه شناسایی شده در طول دوره مورد مطالعه حوزه تربیت اخلاقی تعداد ۱۲۱۳ واژه در مدارک یافت شده به صورت مشترک یا اختصاصی بیان شده‌اند. بررسی‌ها نشان داد به‌طور میانگین به ازای هر مدرک دو کلیدواژه ثبت شده است. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود کلیدواژه «آموزش دانشگاهی» با ۵۵ بار تکرار بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. بعد از آن کلیدواژه‌های «آموزش»، «دانش‌آموزان»، «ارزش‌ها»، «معلمان» و «قضاوت» هر یک به ترتیب ۴۷، ۴۲، ۳۰، ۲۴ و ۲۰ بیشترین فراوانی را دریافت کرده‌اند. با استفاده از این فراوانی واژگان گراف کلی حوزه ترسیم شد که در تصویر ۱ مشاهده می‌شود.

1. Keywords Plus
2. data cleaning
3. BibExcel
4. VOSviewer
5. Ravar PreMap
6. UCINET
7. SPSS22
8. Paint

جدول ۲. توزیع فراوانی ۱۵ زوج هم‌واژگانی

رتبه	زوج‌های هم‌واژگانی	فراوانی
1	Education ** Values	5
2	Ideology ** Students	5
3	Education ** Moral Development	4
4	Higher Education ** Moral Development	3
5	Higher Education ** Humanitarization	3
6	Citizenship ** Higher Education	3
7	Moral Development ** Sport Education	3
8	Schools ** Teachers	3
9	Education ** Higher Education	3
10	Children ** Schools	3
11	Education ** Gender	3
12	Adolescents ** Schools	3
13	Sports Education ** Students	3
14	Education ** Teachers	3
15	Education ** Socialize	2

با استفاده از داده‌های جدول ۲، تصویر ۲ ترسیم شد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، واژگان «آموزش، آموزش عالی، دانش‌آموزان (دانشجویان)، ارزش‌ها و مدرسه» با توپ‌های بزرگ‌تر نسبت به دیگر واژگان و در مرکز تبادل اطلاعات و دانش قرار دارند. هر یک از این مفاهیم خود به‌عنوان مرکز ارتباط دیگر مفاهیم و حوزه‌های دانشی هستند که با این واژگان ارتباط برقرار کرده‌اند که نشان‌دهنده وسعت دانش در حوزه مورد نظر است. به‌طور مثال «آموزش عمومی بیشتر با فلسفه، شهروندی، سیاست و غیره»، «آموزش عالی با انسان‌سازی» که ارتباط مستقیمی با روح و جسم انسان دارد، ارتباط برقرار کرده است. همچنین حوزه علوم پزشکی با پرستاری، متون آموزشی، کسب و کار و غیره ارتباط برقرار کرده است.

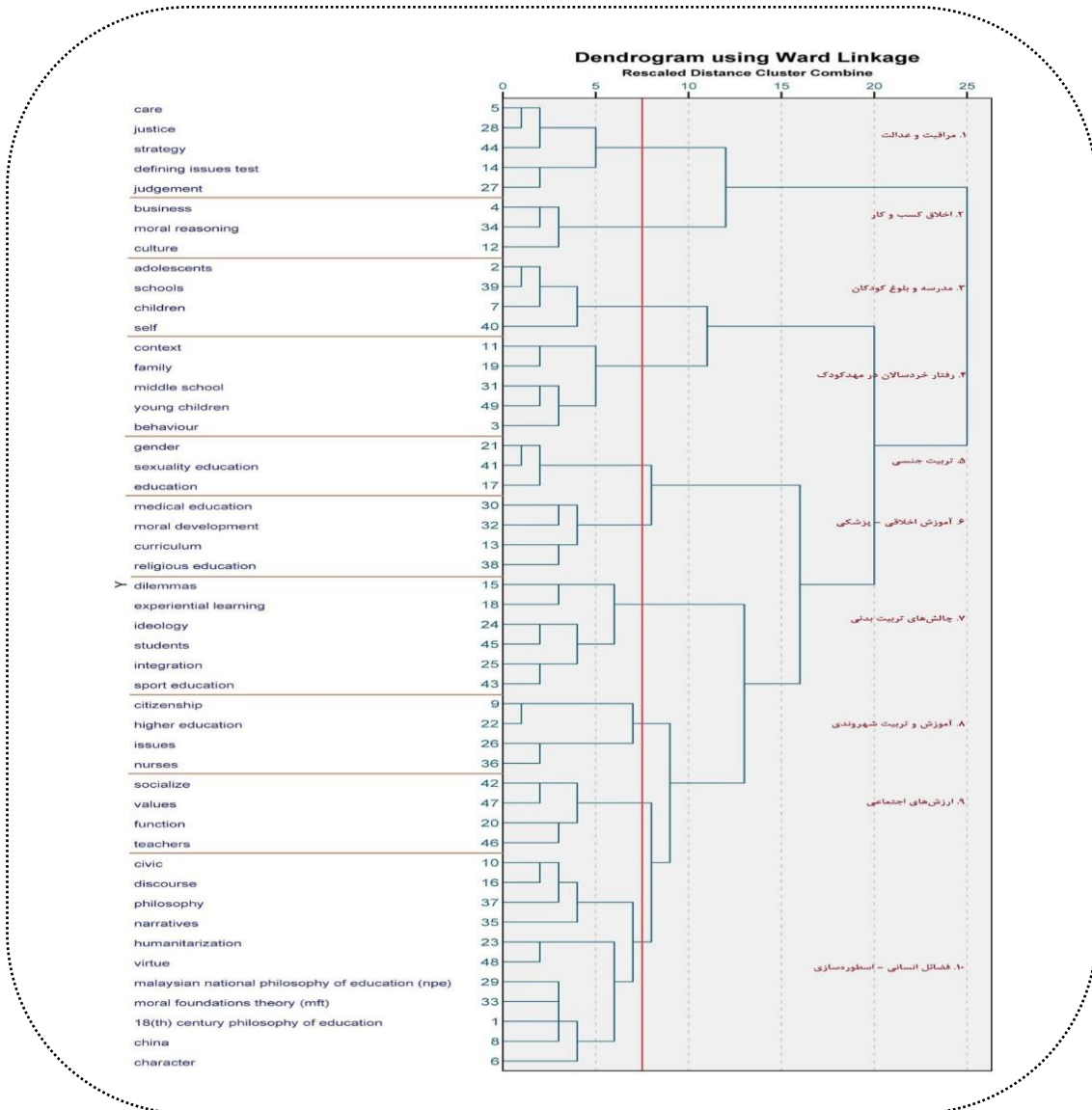

تصویر ۲. مفاهیم پرنفوذ با مرکزیت بالا در حوزه تربیت اخلاقی

همان‌طور که در تصویر ۲ مشاهده می‌شود، مفاهیم آموزش، آموزش عالی، دانش‌آموزان (دانشجویان)، ارزش‌ها و مدارس به لحاظ مرکزیت و میزان کاربرد در حوزه تربیت اخلاقی، سهم بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند که با توپ‌های بزرگ‌تر نمایش داده شده است. با توجه به پیوندهایی که این واژگان با دیگر واژگان پراکنده در پیرامون خود برقرار کرده‌اند، استنباط می‌شود که حوزه تربیت اخلاقی تلاش دارد، آموزش را وارد مسائل اجتماعی و فردی کند که از آن به‌عنوان تربیت انسان‌ساز یاد می‌شود و این آموزش در یک دوره بلندمدت و مادام‌العمر می‌تواند جامعه اخلاق‌مدار را با رویکرد مدنی تجلی کند.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش. نتایج مربوط به تحلیل خوشه‌ای هم‌واژگانی منجر به شکل‌گیری چه خوشه‌هایی و با چه موضوع‌هایی در حوزه تربیت اخلاقی شده است؟

برای تحلیل حوزه‌های پنهان و کمتر شناخته‌شده از تحلیل خوشه‌ای سلسله‌مراتبی استفاده شد که یکی از روش آماری چندمتغیره است، این روش ارتباط درونی و بیرونی میان واژگان را به‌صورت نمودار خوشه‌ای نشان می‌دهد.

تصویر ۳. نمودار دندروگرام

ترسیم نقشه موضوعی مقالات حوزه تربیت اخلاقی نمایه‌شده در پایگاه وب آو ساینس طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸

برای این منظور از ماتریس مربع ۴۹ واژه‌ای که بیش از ۶ بار در داده‌های این پژوهش تکرار شده بودند، استفاده شد که باعث شناسایی ۱۰ خوشه موضوعی در حوزه تربیت اخلاقی شد که در تصویر ۴ نشان داده شده است.

در مواقعی امکان دارد در برخی از خوشه علاوه بر مفاهیم اصلی و مهم، کلیدواژه‌های دیگری هم وجود داشته باشند که ارتباط مستقیم معنایی با موضوع خوشه مورد نظر نداشته باشد که چنین موردی در تحلیل‌های هم‌واژگانی تازگی ندارد (Callon et al., 1991؛ سهیلی و همکاران، ۱۳۹۵). در ادامه نتایج مربوط به تحلیل خوشه‌ای ۸۷ کلیدواژه هم‌رخدادی با استفاده از دندروگرام بیان می‌شود.

خوشه اول: «مراقبت و عدالت». این خوشه از ۵ واژه تشکیل شده است. با توجه به معنای واژگان این خوشه بیشتر بر روی مباحث مراقبت از عدالت در زمان قضاوت که این نوع قضاوت می‌تواند در جایگاه فردی یا شغلی باشد تأکید دارد. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «مراقبت»، «عدالت»، «رویکرد» و «قضاوت» اشاره کرد.

خوشه دوم: «اخلاق کسب و کار». این خوشه از ۳ واژه تشکیل شده است. کسب و کار یکی از حوزه‌هایی است که به لحاظ انسانی ارتباط مستقیمی با اقشار جامعه دارد، بسیار حائز اهمیت است. بنابراین در حوزه کسب و کار باید با منطق و استدلال نسبت به تربیت اخلاقی اقدام کرد. از واژگان این خوشه می‌توان به «کسب و کار»، «استدلال اخلاقی» و «تربیت» اشاره کرد.

خوشه سوم: «مدرسه و بلوغ کودکان». این خوشه از ۴ واژه تشکیل شده است. بلوغ به‌عنوان یکی از مراحل رشد انسانی است که در فرهنگ‌های مختلفی دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به آن وجود دارد. مدرسه به‌عنوان تنها محلی که این مرحله از زندگی کودکان نقطه مشترک میان ساکنان آن است دارای اهمیت مضاعف در امر آموزش مسائل جنسی و مقابله با ناهنجاری در این مرحله از رشد می‌تواند نقش مهمی ایفا کند. از واژگان این خوشه می‌توان به «بلوغ»، «مدرسه» و «کودکان» اشاره کرد.

خوشه چهارم: «رفتار خردسالان در مهد کودک». کودکان خردسال با توجه به اینکه به لحاظ رفتاری تأثیر مستقیمی از خانواده دریافت می‌کند. در محیط مهد کودک بدون هیچ‌گونه ملاحظه‌ای نسبت به ابزار همان رفتارها اقدام می‌نماید. بروز این نوع رفتار به‌طور مستقیم بر همسالان نیز تاثیرگذار و باعث ایجاد تغییر رفتار خواهد شد که در این مرحله مراقبت می‌تواند باعث کاهش تنش‌های رفتاری شود. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «خانواده»، «مهد کودک»، «خردسالان» و «رفتار» اشاره کرد.

خوشه پنجم: «تربیت جنسی». این خوشه از ۳ واژه تشکیل شده است. این خوشه به مسائل آموزش جنسی و تفاوت‌های جنسیتی در کنار آموزش و پرورش می‌پردازد. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «جنسیت» و «تربیت جنسی» اشاره کرد.

خوشه ششم: «آموزش اخلاقی-پزشکی». این خوشه از ۴ واژه تشکیل شده است. این خوشه بر اخلاق حوزه سلامت و نوع رفتار در این حوزه اشاره دارد. در واقع بر اخلاق حرفه‌ای تأکید دارد. از مهم‌ترین واژگان این حوزه می‌توان به «آموزش پزشکی»، «رشد اخلاقی» و «برنامه‌ریزی» اشاره کرد.

خوشه هفتم: «چالش‌های تربیت بدنی». این خوشه از ۶ واژه تشکیل شده است. این خوشه بر آموزش یادگیران در سطوح مختلف آموزشی می‌پردازد. آموزش تربیت بدنی و نحوه آموزش آن طوری است که بسیاری از رفتارهای اجتماعی و فردی در آن تأثیر مستقیمی بر عملکرد فرد دارد. این خوشه به بررسی این بعد از آموزش می‌پردازد. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «یادگیری تجربی»، «دانش‌آموزان» و «تربیت بدنی» اشاره کرد.

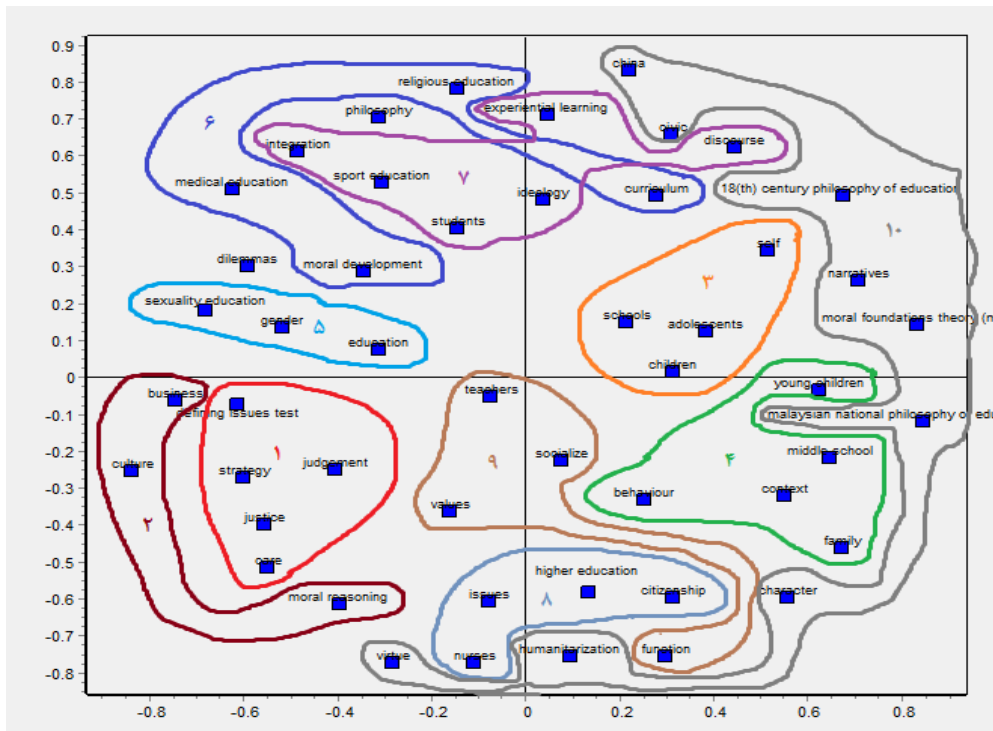
خوشه هشتم: «آموزش و تربیت شهروندی». این خوشه از ۴ واژه تشکیل شده است. این خوشه بر آموزش شهروندی در آموزش عالی جهت ورود به دنیا حرفه‌ای و تأملات درون آن می‌پردازد. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «شهروندی» و «آموزش عالی» اشاره کرد.

خوشه نهم: «ارزش‌های اجتماعی». این خوشه از ۴ واژه تشکیل شده است. این خوشه از کارکرد ارزش‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از پایه‌های آموزش یاد می‌کند. از مهم‌ترین واژگان این خوشه می‌توان به «سازگاری اجتماعی»، «ارزش‌ها» و «معلمان» اشاره کرد.

خوشه دهم: «فضائل انسانی-اسطوره‌سازی»: این خوشه بزرگ‌ترین خوشه حوزه‌ی تربیت اخلاقی است که از ۱۱ واژه ساخته شده است. این خوشه بر آموزش فضیلت‌های انسانی با استفاده از اسطوره‌سازی و شخصیت‌های داستانی اشاره دارد. از مهم‌ترین واژه‌های این خوشه می‌توان به «شخصیت»، «قصه‌پردازی»، «فضیلت‌ها» و «انسان‌سازی» اشاره کرد.

پاسخ به پرسش سوم پژوهش. نقشه حاصل از به‌کارگیری روش مقیاس بندی چندبعدی در تحلیل هم‌واژگانی حوزه تربیت اخلاقی چگونه است؟

برای ترسیم نقشه مقیاس بندی چندبعدی از ماتریس همبستگی تحلیل خوشه‌ای در نرم‌افزار یوسی.آی.نت استفاده شد که در تصویر ۴ نشان داده شده است.

تصویر ۴. نقشه مقیاس بندی دوبعدی حوزه تربیت اخلاقی

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، روش مقیاس بندی چندبعدی بر اساس جایگاه و فاصله مفاهیم از یکدیگر، باعث شد رفتار خوشه‌ها در یک فضای دوبعدی به لحاظ شناختی به تصویر کشیده شود. بنابراین نقشه خوشه‌های چالش‌های تربیت بدنی و آموزش اخلاقی-پزشکی بسیار به هم نزدیک و در حال ادغام هستند و از طرفی فاصله کمی

ترسیم نقشه موضوعی مقالات حوزه تربیت اخلاقی نمایه‌شده در پایگاه وب آو ساینس طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸

با خوشه تربیت جنسی داشته و در یک بعد قرار دارند که وجه التزامی مشابهی را نشان می‌دهند. همچنین خوشه‌های مراقبت و عدالت و اخلاق کسب و کار در یک بعد و در کنار هم قرار دارند که نشان‌دهنده مفاهیم تشکیل‌دهنده هر دو خوشه است و احتمال اینکه در آینده مفاهیم ادغام‌شده داشته باشند وجود دارد. خوشه مدرسه و بلوغ کودکان با توجه به نزدیکی مفاهیم خود تقریباً مستقل از دیگر خوشه‌ها در حوزه تربیت اخلاقی قرار دارد. خوشه رفتار خردسالان در مهد کودک در میان خوشه‌های ارزش‌های اجتماعی و فضائل انسانی-اسطوره‌سازی احاطه شده و تا حدودی با خوشه ۱۰ در حال ادغام بوده که با توجه به معنای خوشه‌ها این امر امکان‌پذیر است. خوشه‌های ارزش‌های اجتماعی و آموزش تربیت شهروندی مستقل از هم هستند، اما در نزدیک یکدیگر قرار دارند. خوشه فضائل انسانی-اسطوره‌سازی به دلیل گستردگی مفاهیم نزدیکی بیرونی با خوشه چالش‌های تربیت بدنی و رفتار خردسالان در مهد کودک تا حدودی ادغام شده است. اما آنچه که به طور کلی نقشه مقیاس‌بندی چندبعدی نشان می‌دهد تقسیم خوشه‌ها به خوشه کلی است، یعنی خوشه‌های ۵، ۶، ۷ و تا حدودی خوشه ۱۰ در یک گروه و خوشه‌های ۱، ۲، ۴، ۸ و ۹ در یک گروه دیگر قرار دارند که حوزه تربیت اخلاقی را دو بخش تربیت جسمانی و تربیت معنوی تقسیم می‌کنند. در این نقشه محور افقی بیانگر درجه همبستگی درونی هر خوشه موضوعی و محور عمودی بر خوشه‌های موضوعی تأکید دارد (فرهنگی، خاصه و ابراهیم‌دینانی، ۱۳۹۷). در واقع نقشه مقیاس‌بندی چندبعدی توانست اندیشه و هستی‌شناسی حوزه تربیت اخلاقی را ترسیم و میزان نزدیکی خوشه‌ها را نمایان کند.

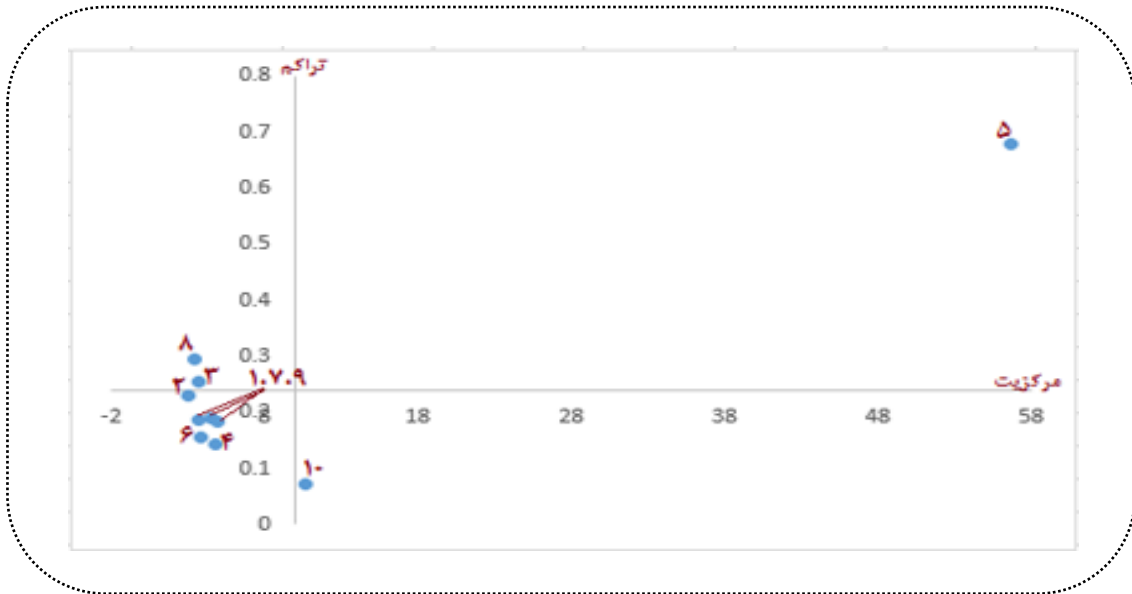
پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. هر یک از خوشه‌های حاصل از تحلیل هم‌واژگانی در پژوهش‌های تربیت اخلاقی از نظر میزان بلوغ و توسعه‌یافتگی در چه وضعیتی قرار دارند؟

برای طراحی نمودار راهبردی ابتدا برای هر یک از ۱۰ خوشه شناسایی شده در تحلیل خوشه‌ای ماتریس فراوانی تهیه شد. بعد با استفاده از نرم‌افزار یو.سی.آی.نت ماتریس همبستگی برای هر خوشه ساخته شد. در ادامه با استفاده از نرم‌افزار یو.سی.آی.نت مرکزیت و تراکم هر خوشه به‌طور جداگانه برای ۱۰ خوشه حوزه تربیت اخلاقی محاسبه شد که در جدول ۳ قابل ملاحظه است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود خوشه‌های ۱، ۲ و ۶ به ترتیب دارای بیشترین مرکزیت و خوشه‌های ۵، ۸ و ۳ به ترتیب دارای بیشترین تراکم هستند.

جدول ۳. تراکم و مرکزیت خوشه‌های حاصل از نمودار خوشه‌ای

ردیف	نام خوشه	مرکزیت	تراکم
۱	مراقبت و عدالت	۹۴۵.۴	۱۸۴.۰
۲	اخلاق کسب و کار	۹۸۰.۲	۲۲۹.۰
۳	مدرسه و بلوغ کودکان	۷۳۱.۳	۲۵۵.۰
۴	رفتار خردسالان در مهد کودک	۷۸۴.۴	۱۴۴.۰
۵	تربیت جنسی	۷۰۳.۵۶	۶۷۷.۰
۶	آموزش اخلاقی-پزشکی	۸۵۱.۳	۱۵۶.۰
۷	چالش‌های تربیت بدنی	۵۵۴.۴	۱۹۱.۰
۸	آموزش و تربیت شهروندی	۴۵۸.۳	۲۹۵.۰
۹	ارزش‌های اجتماعی	۷۸۷.۳	۱۸۸.۰
۱۰	فضائل انسانی-اسطوره‌سازی	۷۰۹.۱۰	۰۷۲.۰

با استفاده از داده‌های جدول ۳، میانگین مرکزیت و تراکم به ترتیب ۹۵۰۲.۹ و ۲۳۹۱.۰ برای خوشه‌های ده‌گانه حوزه تربیت اخلاقی به دست آمد. برای ترسیم میزان بلوغ و توسعه‌یافتگی خوشه‌ها از نرم‌افزار اکسل استفاده شد که در آن مبدأ مختصات نمودار بر اساس میانگین مرکزیت و تراکم خوشه‌ها تنظیم شد.

تصویر ۵. نمودار راهبردی خوشه‌های حاصل از تحلیل هم‌واژگانی

همان‌طور که در تصویر ۵ ملاحظه می‌شود، خوشه‌ها در ۴ بعد نمودار راهبردی توزیع شده‌اند. محور افقی نمودار معرف مرکزیت و محور عمودی نمودار معرف تراکم است. سنجه مرکزیت میزان تأثیر و نفوذ خوشه‌ها را در حوزه مورد مطالعه نشان می‌دهد، به عبارتی سنجه مرکزیت بیشتر نشان‌دهنده قدرت و جایگاه دانشی خوشه در حوزه مورد پژوهش را نشان می‌دهد. سنجه تراکم میزان تأثیر و نفوذ داخلی خوشه‌ها را برای حفظ قدرت و توسعه خود در حوزه مورد مطالعه را نشان می‌دهد (Hu et al., 2013; رستمی و همکاران، ۱۳۹۹). بنابراین در حوزه تربیت اخلاقی بحث‌های دانشی از مرز ظهور یا زوال خارج شده و در حال توسعه و تخصصی شدن در بعد دوم هستند.

همان‌گونه که در تصویر ۵ مشاهده می‌شود، خوشه ۵ «تربیت جنسی» در بعد ۱ نمودار راهبردی قرار دارد. این بخش از نمودار دارای مرکزیت و رتبه بالایی است و خوشه‌هایی که در این بخش قرار می‌گیرند نقش محوری را در حوزه مورد پژوهش دارند که بسیار خوش توسعه نیز می‌باشند. خوشه‌های ۳ «مدرسه و بلوغ کودکان» و ۸ «آموزش و تربیت شهروندی» در بعد ۲ نمودار راهبردی قرار دارند که این بخش از نمودار خوشه‌ها محوری نیستند، اما قابل توسعه یا خوش توسعه می‌باشند. در ادامه خوشه‌های ۱ «مراقبت و عدالت»، ۲ «اخلاق کسب و کار»، ۴ «رفتار خردسالان در مهد کودک»، ۶ «آموزش اخلاقی-پزشکی»، ۷ «چالش‌های تربیت بدنی» و ۹ «ارزش‌های اجتماعی» در بعد ۳ نمودار راهبردی قرار دارند. این بعد از نمودار طبق مطالب بالا خوشه‌هایی که در این بخش قرار می‌گیرند در حال ظهور یا انزوال هستند.

بنابراین با توجه به جدول ۳ خوشه‌های ۲، ۷، ۹، ۱، ۶ و ۴ به ترتیب دارای بیشترین تراکم هستند. این خوشه‌ها از نظر تراکم پایین‌تر از دیگر خوشه‌های نمودار راهبردی می‌باشند، اما با برخی دیگر از همان خوشه‌ها فاصله نزدیکی دارند که از میان آنها خوشه ۲ «اخلاق کسب و کار» در حال ظهور به سمت توسعه و خوشه‌های ۱ «مراقبت و

ترسیم نقشه موضوعی مقالات حوزه تربیت اخلاقی نمایه‌شده در پایگاه وب آو ساینس طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸

عدالت»، ۷ «چالش‌های تربیت بدنی» و ۹ «ارزش‌های اجتماعی» در حال ظهور می‌باشند. در پایان خوشه ۱۰ «فضائل انسانی-اسطوره‌سازی» در بعد ۴ نمودار راهبردی قرار دارد. این خوشه رتبه دو مرکزیت و پایین‌ترین رتبه تراکم را به خود اختصاص داده است. این بعد از نمودار متعلق به خوشه‌هایی است که مرکزی بوده اما هنوز توسعه نیافته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از تحلیل هم‌رخدادی واژگان و تحلیل شبکه‌های اجتماعی سعی شد تا زوایای پنهان ساختار دانشی حوزه تربیت اخلاقی در ۱۸ سال اخیر برای علاقه‌مندان این حوزه را نمایان کند. در این پژوهش با استفاده از یکسان‌سازی داده‌ها مفاهیم جزئی به مفاهیم گسترده‌تر (Nguyen, 2019) و قابل استناد ارتقا داده شد تا بتواند حجم عظیمی از مفاهیم حوزه مورد پژوهش را نشان دهد. یافته‌های پژوهش نشان داد بیشترین واژه‌های به‌کاررفته در عناوین مقالات، "تربیت اخلاقی" بود که در زمان تحلیل حذف شد. در ادامه یافته‌ها نشان داد «آموزش عالی» به‌عنوان پرتکرارترین واژه در حوزه تربیت اخلاقی است. در واقع تربیت اخلاقی تلاش دارد در سطوح عاطفی، شناختی و رفتاری (ملکی و عباسی، ۱۳۹۷، ص ۳۲) در آموزش عالی تغییر ایجاد کرده و با روش ایجاد کدهای اخلاقی، طرح‌واره‌ای را ایجاد کند.

همچنین از لحاظ زوج هم‌واژگانی دو واژه «آموزش و ارزش‌ها» دارای بیشترین تکرار هستند. این یافته‌ها با پژوهش جولیا و همکاران (Julia et. al., 2020b) مطابقت دارد. با این تفاوت که در این پژوهش واژگانی که بیشترین تکرار را در پژوهش جولیا و همکاران به دست آمده بود، از آمار فراوانی واژگان کنار گذاشته شد، مانند "تربیت اخلاقی" و "آموزش اخلاق"؛ این روش باعث شد به مفاهیم و واژگانی که در این نوع پژوهش‌ها کمتر به آنها پرداخته شد بود، نمایان‌تر شوند. تفاوت این پژوهش با پژوهش جولیا و همکاران این است که آنها در زمان بررسی فراوانی واژگان از یکسان‌سازی داده استفاده نکرده‌اند. همچنین یافته‌ها نشان داد حوزه تربیت اخلاقی در سال‌های اخیر بر مباحثی که در دوره‌های آموزشی به‌نوعی کاربردی هستند متمرکز است که با یافته‌های جولیا و همکاران (Julia et. al., 2020a) مطابقت دارد ولی، هنوز سازمان‌های متولی خیلی روی این موضوع سرمایه‌گذاری نمی‌کنند. تفاوت این پژوهش با پژوهش جولیا و همکاران (Julia et. al., 2020a) در نوع خوشه‌بندی و عدم شناسایی حوزه‌های اثربخش و فعال در حوزه تربیت اخلاقی است. همچنین نتایج تحلیل خوشه‌ای نشان داد حوزه تربیت اخلاقی از ۱۰ خوشه موضوعی تشکیل شده است. در بین این خوشه‌ها، خوشه ۵ «تربیت جنسی» در این حوزه دارای بالاترین مرکزیت و تراکم شبکه در حوزه تربیت اخلاقی است که نشان‌دهنده دغدغه متخصصان حوزه تربیت و آموزش متناسب با جنسیت است. در ادامه یافته‌های پژوهش نمودار راهبردی نشان داد، حوزه تربیت اخلاقی به لحاظ بلوغ دانشی در چه مرحله‌ای توزیع شده است. با توجه به یافته‌های پژوهش حوزه تربیت اخلاقی به دلیل پیچیدگی مسائل اجتماعی و روان‌شناختی در حال رشد و توسعه کیفی است.

نتایج پژوهش نشان داد، خوشه ۲ «اخلاق کسب و کار» همسو با پژوهش جولیا و همکاران (Julia et. al., 2020a) و (Ugwuozor & Out (2020) است. این خوشه در بعد سوم نمودار راهبردی قرار دارد که نشان‌دهنده مورد توجه بودن موضوع بوده که توسط پژوهشگران در حال توسعه با رویکرد تربیت اخلاقی است. خوشه ۷ «چالش‌های تربیت بدنی» از پتانسیل بیشتری برای توسعه‌یافتگی داراست. یافته‌ها نشان داد خوشه ۳ «مدرسه و بلوغ کودکان» در بعد دوم نمودار راهبردی قرار دارد که هنوز به‌عنوان یک موضوع ضروری در حوزه تربیت اخلاقی تبدیل

نشده اما در صورتی که مورد توجه و پژوهش قرار گیرد، بسیار خوش توسعه خواهد بود.

دمپستر (Dempster, 2020) در پژوهش خود بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ جامائیکا بیان می‌کند که باید شش اصل شخصیت مورد قبول جهانی، شامل "شهروندمحوری، صداقت، وفاداری، مراقبت، احترام و مسئولیت" برای جهانی شدن در همه جوامع مورد پذیرش قرار گیرد. بنابراین باید خوشه ۸ "آموزش و تربیت شهروندی" که در بعد دوم نمودار راهبردی قرار دارد به‌عنوان خوشه محوری (Joseph An, 2019) لحاظ شده و با استفاده از عوامل خوشه ۳ "مدرسه و بلوغ کودکان" توسعه داده شود.

چان (Chan, 2019) در پژوهش خود با بیان اینکه بسیاری از مشکلاتی که نوجوانان هنگ‌کنگ با آن درگیر هستند به دلیل برنامه‌های آموزشی است که در دوره‌های پیش‌دبستانی به‌طور مناسب جواب‌گوی رشد شخصیتی نونهالان نیست و با یافته‌های این پژوهش منطبق است به‌طوری که خوشه ۹ "ارزش‌های اجتماعی" که در بعد سوم نمودار راهبردی قرار دارد، دچار سیر نزولی شده است، اما در مقابل این نزول خوشه ۴ "رفتار خردسالان در مهد کودک" که در بعد ۳ نمودار راهبردی قرار دارد، یکی از موضوعاتی است که در حوزه تربیت اخلاقی مورد توجه فعالان و پژوهشگران بوده و به سمت توسعه در حرکت است. آخرین شاخه نمودار درختی ترسیم‌شده در این پژوهش خوشه ۱۰ «فضائل انسانی-اسطوره‌سازی» است که مرکزیت بالایی نسبت به بقیه خوشه‌ها دارد. این خوشه در بعد چهارم نمودار راهبردی قرار گرفته است که به لحاظ علمی مرکزی است، ولی در حوزه تربیت اخلاقی کمتر مورد پژوهش قرار گرفته است. بسیاری از فضائل انسانی صرفاً با بیان شفاهی قابل‌تعلیم و آموزش نیستند، بلکه باید با طرح داستان و افسانه‌های اخلاقی، حماسی و اسطوره‌ای (Jamieson, 2020) متناسب با تحولات اجتماعی، رشد شناختی جامعه هدف را به سمت کارکردهای فردی و اجتماعی اسطوره‌ داستان هدایت کرد. جالب اینکه همین خوشه می‌تواند به لحاظ روان‌شناختی مورد پژوهش بسیاری از حوزه‌های مرتب با آموزش (Lo et al., 2020) و انسان‌سازی قرار گیرد. نتایج پژوهش نشان داد حوزه تربیت اخلاقی بر قضاوت اخلاقی، تربیت جسمانی و ارزش‌های اجتماعی و فضائل انسانی تأکید دارد که برای بهره‌مندی جامعه از ارزش‌ها و اعتلای آن آموزش تربیت اخلاقی باید در رأس اجتماع شهروندی و احترام متقابل نظام آموزشی مورد توجه قرار گیرد.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش

- مباحث تربیت اخلاقی متناسب با گروه سنی و دوره آموزشی و میزان اثربخشی ارزش‌ها و نگرش‌ها برای مقاطع مختلف تحصیلی به‌صورت عام در نظر گرفته شود؛
- سیاست‌گذاران آموزشی باید به‌صورت دوره‌ای متون آموزشی خود را با توجه به آموزش‌های قبلی که برای هر دوره در نظر گرفته‌اند، همسو و همراه کنند؛
- متولیان آموزشی و آموزش و پرورش باید برای مقاطع مختلف تحصیلی به‌صورت معکوس برنامه‌ریزی کنند. به‌عبارتی برای دوره‌های پیش‌دبستانی و ابتدایی کسانی برای مربیگری و معلمی در نظر گرفته شوند که به لحاظ دانشی دارای تخصص‌های علوم تربیتی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی باشند. همچنین قبل از به‌کارگیری مربیان دوره‌دیده، برای سطوح ابتدایی و سطوح آموزش اثربخشی آموزش‌ها ارزیابی شود؛
- همچنین یافته‌های این پژوهش را برای سیاست‌گذاری در مقاطع مختلف آموزشی با توجه مسائل دینی، فرهنگی و هویتی کشور ایران توصیه می‌شود.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران میزان اثربخشی تربیت اخلاقی را در پایان سطوح عالی آموزشی متناسب با رشته تحصیلی، فراگیران را مورد ارزیابی قرار دهند؛
- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران حوزه علوم رفتاری، میزان تأثیرگذاری خوشه‌های ۸، ۹ و ۱۰ این پژوهش را روی گروه سنی ۷ تا ۱۵ سال مورد ارزیابی قرار دهند.

فهرست منابع

- آتش‌پور، حمید، کاظمی، احسان. (۱۳۹۰). *مهارت‌های شهروندی*. تهران: ابوعطا. ۲۴۸ ص.
- ایران‌منش، مهناز، عزیزی، مجتبی، توکلی‌زاده راوری، محمد. (۱۴۰۰). مطالعه‌ای مبتنی بر تحلیل واژگانی در ادبیات حوزه مدیریت پروژه در طول زمان. *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*. ۷ (۱)، ۱۵۸-۱۸۲.
doi: 10.22070/rsci.2020.4922.1335
- باقری، خسرو. (۱۳۷۷). مبانی و شیوه‌های تربیت اخلاقی (نقد تطبیقی علم اخلاق و روان‌شناسی معاصر). تهران: سازمان تبلیغات اسلامی. ۳۰۲ ص.
- تقی‌پور ظهیر، علی. (۱۳۸۸). *مبانی و اصول آموزش و پرورش*. تهران: آگاه. ۲۷۰ ص.
- حسینی، محمد، وجدانی، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی. *تربیت اسلامی*، ۱۲ (۲۵)، ۲۹-۵۴.
doi: 10.30471/edu.2017.1344.
- خاصه، علی‌اکبر، صادقی، سعید، عزتی، ابراهیم، غفاری، سعید. (۱۳۹۵). بررسی جایگاه مطالعات قرآنی در تولید علم جهانی با استفاده از فنون علم‌سنجی. *مطالعات قرآنی*، ۷ (۲۸)، ۶۹-۴۷.
https://qsf.jiroft.iau.ir/article_653425.html
- رستمی، مصطفی، سهیلی، فرامرز، خاصه، علی‌اکبر. (۱۳۹۹). ساختار دانش در پروانه‌های ثبت اختراع حوزه کشف دانش: مصورسازی با استفاده از تحلیل هم‌رخدادی واژگان. *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*، ۶ (۲)، ۶۰-۴۰.
. doi: 10.22070/rsci.2019.3841.1240
- رهنما، علی‌اکبر. (۱۳۸۸). درآمدی بر تربیت اخلاقی: مبانی فلسفی، روان‌شناختی، رویکردها و روش‌های تربیت اخلاقی. تهران: آبیژ. ۷۴ ص.
- سهیلی، فرامرز، شعبانی، علی، خاصه، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). ساختار فکری دانش در حوزه رفتار اطلاعاتی: مطالعه هم‌واژگانی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۲ (۴)، ۳۶-۲۱.
<http://hii.khu.ac.ir/article-1-2446-fa.htm>
- خلیفه، عبداللطیف محمد. (۱۳۷۸). *بررسی روان‌شناختی تحول ارزش‌ها، ترجمه حسین سیدی*. مشهد: شرکت به نشر. ۲۹۹ ص.

عباسی، ذکیا، ملکی، حسن، بهشتی، سعید. (۱۳۹۸). طراحی الگوی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم از دیدگاه تفسیر المیزان بر اساس روش داده بنیاد. *اندیشه‌های نوین تربیتی*. ۲ (۱۵). ۹۹-۱۲۳. doi: 10.22051/jontoe.2019.14606.1730

فتحی و اجارگاه، کورش، واحد چوکده، سکینه. (۱۳۸۸). *آموزش شهروندی در مدارس*. تهران: آبیژ. ۱۹۸ ص.

فرمهبینی فراهانی، محسن. (۱۳۸۹). تربیت شهروندی: تاریخچه، رویکردها، اهداف، اصول، ضرورت، ابعاد، گستره، مطالعات تطبیقی، برنامه درسی. تهران: آبیژ. ۳۱۳ ص.

فرهنگی، سهیلا، خاصه، علی اکبر، ابراهیمی دینانی، آرزو. (۱۳۹۷). ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های عرفانی: تحلیل هم‌واژگانی. *فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*، ۱۴ (۵۱)، ۲۰۷-۲۳۹. https://jmmlq.stb.iau.ir/article_542544.html

ملکی، حسن، عباسی، ذکیا. (۱۳۹۷). برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی: بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم بر اساس تفسیر المیزان. تهران: آوای نور. ۱۶۰ ص.

ملکی پور، احمد، حکیم‌زاده، رضوان، معمرحور، جمال. (۱۳۹۳). ارزیابی و بسترسازی مؤلفه‌های مؤثر بر نهادینه کردن ارزش‌های اخلاقی. *اخلاق*. ۴ (۱۵). ۸۱-۱۰۵. http://akhlagh.morsalat.ir/article_21422.html

همتی، فاطمه، طالقانی، نرگس. (۱۳۸۶). *کارل رانسوم راجرز: خود هسته نظری شخصیت*. تهران: نشر دانژه. ۲۱۴ ص.

هون‌تان، سور. (۱۳۸۶). *چالش‌های شهروندی: تعلق گروهی و هویت فرهنگی در عصر جهانی*، ترجمه حسین حسینی. تهران: مرکز مطالعات جهانی شدن. ۵۰ ص.

Abbasi, Z., malaki, H., & Beheshti, S. (2019). Designing a model of moral education in higher education based on The basis moral teachings of the Holy Quran and the perspective of Almizan Interpretation based on the Grounded Theory. *The Journal of New Thoughts on Education*, 15(2), 99-122. doi: 10.22051/jontoe.2019.14606.1730. [In Persian].

Althof, W & Berkowitz, M.W. (2006). Moral education and character education: their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35:4,495-518, DOI: 10.1080/03057240601012204

Atashpur, H & Kazemi, E. (2011). *Citizenship skills*. Tehran: about press. 248 p. [In Persian].

Bagheri, KH. (1998). *The basics of moral education methods (comparative criticism of contemporary ethics and psychology)*. Tehran: Islamic propaganda organization press. 302 p. [In Persian].

Bleazby, J. (2019). Fostering moral understanding, moral inquiry & moral habits through philosophy in schools: a Deweyian analysis of Australia's Ethical Understanding curriculum. *Journal of Curriculum Studies*. doi/10.1080/00220272.2019.1650116

- Callon, M., Courtial, J. P., & Laville, F. (1991). Co-word Analysis as a Tool for Describing the Network of Interactions Between Basic and Technological Research: The Case of Polymer Chemistry. *Scientometrics*, 22(1), 155-205. <https://doi.org/10.1007/BF02019280>
- Chan, C. W. (2019). Moral education in Hong Kong kindergartens: An analysis of the preschool curriculum guides. *Global Studies of Childhood*, 10(2), 156-169.
- <https://doi.org/10.1177/2043610619885385>
- Dempster, M. (2020). An exploration of character education as a tool of 'moral repair' in the developing world. *Journal of Religious Education*, 68, 249-265.
- <https://doi.org/10.1007/s40839-020-00107-5>
- Farhangi, S., Khāsseh, A. A., & Ebrāhimi Dināni, A. (2018). Mapping Knowledge Structure in Mystical Researches: A Co-Word Analysis. *journal of mytho-mystic literature*, 14(51), 207-239. https://jmmlq.stb.iau.ir/article_542544.html. [In Persian].
- Farmahini Farahani, M. (2010). Citizenship education: history, approaches, goals, principles, necessity, dimensions, scope, comparative studies, curriculum. 313 p. Tehran: Aizh press. [In Persian].
- Fathi Vajargah, K & Vahed Choukdeh, S. (2009). Citizenship education in schools. 198 p. Tehran: Aizh press. [In Persian].
- Hasani, M., vojdati, F. (2017). A Qualitative Content Analysis of the Books on Social Studies in Primary Schools from the Moral Educational Viewpoint. *Journal of Islamic Education*, 12(25), 29-54. doi: 10.30471/edu.2017.1344. [In Persian].
- Hemati, F. & Taleghani, N. (2007). Carl Ransom Rogers: The core of personality theory. 214 p. Tehran: Danje press. [In Persian].
- Hontan, S. (2007). Challenging citizenship: group membership and cultural identity in a global age. Translated by Hosein Hasani. 50 p. Tehran: Globalization Studies Center. [In Persian].
- Hu, C.P., Hu, J.M., Deng, S.L., & Liu, Y. (2013). A co-word analysis of library and information science in china. *Scientometrics*, 97(2), 369-382. Retrieved 2018. From [doi:10.1007/s11192-013-1076-7](https://doi.org/10.1007/s11192-013-1076-7).
- Iranmanesh, M., Azizi, M., & Tavakolizade Ravari, M. (2021). A Word-Analysis Study on Literature of Project Management in Span of Time. *Scientometrics Research Journal*, 7(13), 159-182. doi: 10.22070/rsci.2020.4922.1335. [In Persian].
- JAMIESON, L. (2020). The Case of M and D in Context: Iris Murdoch, Stanley Cavell, and Moral Teaching and Learning. *Journal of Philosophy of Education*, 54(2), 425-448. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12416>

Joseph An, C. (2019). Participation, not paternalism: Moral education, normative competence and the child's entry into the moral community, *Educational Philosophy and Theory*, 52(2), 192-205.

<https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1619547>.

Julia, J., Supriatna, E., Isrokatun, I., Aisyah, I., Hakim, A., & Aminat Odebode, A. (2020a). Moral Education (2010-2019): A Bibliometric Study (Part 2). *Universal Journal of Educational Research*, 8(7), 2954-2968. DOI: 10.13189/ujer.2020.080724.

Julia, J., Supriatna, E., Isrokatun, I., Aisyah, I., Nuryani, R., & Aminat Odebode, A. (2020b). Moral Education (2010-2019): A Bibliometric Study (Part 1). *Universal Journal of Educational Research*, 8(7), 2954-2968. DOI: 10.13189/ujer.2020.080724.

Khalifeh, A. M. (1999). Psychological investigation of the evolution of values. Translated by Hosein Seidi. Mashhad: behnashr pub. 299 p. [In Persian].

Khasseh, A. A., Sadeqi, S., Ezzati, I., & Ghaffari, S. (2017). A Study on Quranic Studies Position in Universal Science Production by Science Measurement Techniques. *Quarterly Sabzevaran Fadak*, 7(28), 47-69. https://qsf.jiroft.iau.ir/article_653425.html. [In Persian].

Koç, M. H. & Fidan, T. (2020). The Institutionalization of Ethics in Schools: A Qualitative Research on Teachers. *Participatory Educational Research*, 7 (2), 80-101. DOI: 10.17275/per.20.21.7.2.

Lo, J.H.Y., Fu, G., Lee, K. & Cameron, C.A. (2020). Development of moral reasoning in situational and cultural contexts. *Journal of Moral Education*, 49(2), 177-193. <https://doi.org/10.1080/03057240.2018.1563881>

Maleki, H. & Abbasi, Z. (2018). The curriculum of moral education in higher education: based on the moral teachings of the Holy Quran based on Tafsir al-Mizan. 160 p. Tehran: avayenoor. [In Persian].

Malekipour, A., Hakimzadeh, R. & Moamamar Hour, J. (2014). Evaluation factors affecting the establishment and strengthening of moral values (case study: secondary school teachers in DEHLORAN). *Akhlagh Religious Extension Quarterly*, 10(37), 82-107. http://akhlagh.morsalat.ir/article_21422.html. [In Persian].

Murti, D. K., Gunarhadi, & Winarno. (2020). Development of educational comic with local wisdom to foster morality of elementary school students: a need analysis. *International Journal of Educational Methodology*, 6(2), 337-343. <https://doi.org/10.12973/ijem.6.2.337>

Nguyen, D. (2019). Mapping knowledge domains of non-biomedical modalities: A large-scale co-word analysis of literature 1987–2017. *Social Science & Medicine*, 233, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.05.044>

Rahnema, A. (2009). An introduction to moral education: philosophical, psychological foundations, approaches and methods of moral education. Tehran: Aizh press. 74 p. [In Persian].

Rostami, M., soheili, F., & Khasseh, A. (2020). Knowledge Structure in Knowledge Discovery Patents: Visualization based on Co-word Analysis. *Scientometrics Research Journal*, 6(12), 41-60. doi: 10.22070/rsci.2019.3841.1240. [In Persian].

Sohaili, F., Shaban, A. & Khase, A. (2016). Intellectual Structure of Knowledge in Information Behavior: A Co-Word Analysis. *Human Information Interaction*, 2(4). <http://hii.khu.ac.ir/article-1-2446-fa.htm>. [In Persian].

Taghipoor-Zahir, A. (2009) Basics and principles of education. Tehran: agah press. 270 p. [In Persian].

Ugwuzor, F.O., & Otu, M.S. (2020). Effect of exposure to business ethics courses on students' perceptions of the linkage between ethics education and corporate social responsibility. *Journal of Education for Business*. <https://doi.org/10.1080/08832323.2019.1646698>.